

ემანუელ ვარდიძის კალენდარი კალისტრატე ცინცაძის არქივში

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დიდი მოღვაწის, კათალიკოს-პატრიარქ კალისტრატე ცინცაძის (1866-1952), პირად სა-
არქივო ფონდში¹ ინახება დოკუმენტი – № 223, რომელიც ამ ფონდის
დავთარში დასათაურებულია ასე: «„1927 წლის კათოლიკე ეკლესიის
კალენდარი“. – გამოც. პ. ემანუელ ვარდიძისა».

დოკუმენტი წარმოადგენს კედლის ორენოვანი კალენდრის ბეჭ-
დურ პროექციას, რომელსაც ასეთი სათაური აქვს: „1927 წლის კათო-
ლიკე ეკლესიის კალენდარი. 1927. Римско-католический календарь на
1927 год.“ ეს გამოცემა არ დასტურდება ბიბლიოგრაფია „ქართული წიგ-
ნის“ იმ მონაკვეთში, რომელშიც მისი არსებობა, ქრონოლოგიისა და
თემის მიხედვით, მოსალოდნელია: ტომი 2 (1921-1945 წლები), ნაკვეთი
2,² რაც ამ ეგზემპლარის უნიკალურობაზე მეტყველებს და მის მიმართ
ყურადღების გაძლიერებისაკენ გვიბიძგებს.

კალენდარი დაბეჭდილია სტამბის თეთრ სქელ ქაღალდზე; ზომა
34 x 35,5. ქაღალდი და ანაბეჭდი ამჟამად გახუნებულია, თუმცა კარგად
იკითხება. ტიპოგრაფია და დიზაინი შთამბეჭდავია. კალენდრის მასალა
მოცემულია ორ ენაზე: ქართულად და რუსულად. შრიფტი, ნაწერის
შინაარსის მიხედვით, სხვადასხვა ზომისაა; გემოვნებით შერჩეული.

¹ ეს ფონდი, რომელიც 312 საქმეს (ერთეულს) აერთიანებს, დაცულია კორ-
ნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში.
საქმეების დასახელება (ალმაგალი ნომრების მიხედვით) მოცემულია სპეცია-
ლურ დავთარში. შდრ.: პაპუაშვილი 1986: 96-113.

² შდრ.: ქართული წიგნი 1951: 1362;1395. მართალია, ეს გამოცემა არ არის
წიგნი ამ ცნების თანამედროვე სასაუბრო ენაში დამკვიდრებული შინაარსით
(კოდექსის შინაარსით), მაგრამ მისი ადგილი, ისე როგორც ნებისმიერი კალენ-
დრისა, მაინც „ქართული წიგნის“ ბიბლიოგრაფიაშია. გავითვალისწინოთ, რომ
ძირეული მნიშვნელობით „წიგნი“ ნებისმიერ წერილობით დოკუმენტს ნიშნავს
(შდრ.: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი: წიგნ-ი).

კალენდარი და მასთან უშუალოდ დაკავშირებული ტექსტი ჩასმულია მხატვრულად გაფორმებულ ჩარჩოში, რომლის ოთხივე კუთხეს ორნამენტი ამშვენებს.

გამოცემის შიგთავსი სამი ნაწილისაგან შედგება: 1. 1927 წლის სამოქალაქო კალენდარი, რომელშიც კათოლიკე ეკლესიის უქმე და სამარხვო დღეებიცაა მონიშნული; 2. დასახელება „უქმე და სხვა შესანიშნავი დღეებისა“ თვეების მიხედვით და 3. „ნიშანთა ახსნა“. ჩარჩოს ქვედა ხაზის ზედა სივრცეში წერია (თანაც მხოლოდ ქართულად): „გამოც. პ. ემანუელ ვარდიძისა“, ხოლო ამავე ხაზის ქვემო სივრცეში მოცემულია საფირმო მონაცემები (ასევე მხოლოდ ქართულად): „მთავლიტი 1821“, „ს. ს. მ. უ. ს. პოლიგრაფტრესტის მე-2 სტამბა. ლენინის ქუჩა, № 3.“ და, კიდევ, – „ტირაჟი 3000.“

„მთავლიტის“ (ანუ, რეალურად, საცენზურო კომიტეტის), სტამბის, ტირაჟისა და რედაქტორ-გამომცემლის (ე. ი. პასუხისმგებელი პირის) დასახელება გამოცემას ლეგალურობასა და ოფიციალობას ანიჭებს და გვარწმუნებს, რომ ეს არ არის თვითგამოცემა; რომ ავტორ-გამომცემელმა კანონიერების ყველა ნორმა დაიცვა, რათა მის ეკლესიაში კალენდარულ-ლიტურგიკულ ცხოვრებას 1927 წელს მაინც მშვიდი და მოწესრიგებული გარემო შექმნოდა.

„პ. ემანუელ ვარდიძე“ არის დამსახურებული საეკლესიო და საზოგადო მოღვაწე, ქართველი სწავლული კათოლიკე მღვდელი (პატრი, პადრე ანუ, იგივე, „პატერი“), მე-20 საუკუნის შუა წლებში საქართველოს რელიგიურ-პოლიტიკური ორომტრიალის ერთ-ერთი სუბიექტი და ცნობადი სახე – ემანუელ, იგივე ემანუილ, ვარდიძე (1886-1966). მცირერიცხოვანი ლიტერატურა, რომელიც მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ მოგვებოვება,³ სქემატურად შემდეგი სურათის წარმოჩენის შესაძლებლობას გვაძლევს:

³ თუმანიშვილი 1995: 5; პაპაშვილი 1995: 336-337; ყრუაშვილი 2012: 24; თალაქვაძე 2013: 631-633, 876; მაჭავარიანი 2016 № 3, 4, 6; ბარდაველიძე 2019: 52-53; პაპუაშვილი 2022: 254-255. ვსარგებლობ შემთხვევით და ბოდიშს მოვიხდით მკითხველების წინაშე, რადგან ჩემს მონოგრაფიაში „უღე და მისი ეკლესია“ დაშვებულია შეცდომა: ემანუელ ვარდიძის დაბადების წლად დასახელებულია 1909 (პაპუაშვილი 2022: 254), რაც, ვფიქრობ, გამოწვეულია ამ საკითხზე სხვადასხვა ლიტერატურაში სხვადასხვა წლის მითითებით (შდრ. მაჭავარიანი 2016 № 4: 15). შესაძლებელია, ამ პიროვნების დაბადების თარიღი დამუსტებას მოითხოვდეს, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, „1909“ შეცდომაა.

ემანუელ ვარდიძე, იგივე პეტრე ჩილინგაროვი, სოფელ არა-
ლში დაიბადა 1886 წელს (თვე და რიცხვი ცნობილი არაა); ბავშვობა
და ყრმობაც იქვე გაატარა; სასულიერო განათლება ჯერ სტამბოლის
ქართველ კათოლიკეთა სავანეში შეიძინა, შემდეგ კი – რომის უმა-
ღლეს სასწავლებელში (წმ. ანსელმის აკადემიაში) და იქვე ეკურთხა
მღვდლად 1909 წელს. მამა ემანუელი რამდენიმე წელს სტამბოლის
ქართველთა სავანეში მოღვაწეობდა, სამშობლოში კი 1914 წელს დაბ-
რუნდა; ჯერ ახალციხეში მსახურობდა, შემდეგ – თბილისში; 1921 წელს
პეტრ-პავლეს ეკლესიის წინამძღვრად დაინიშნა და ამ მოვალეობას ის
გარდაცვალებამდე ასრულებდა, თუმცა საბჭოთა ხელისუფლების მიერ
რამდენჯერმე იქნა დაპატიმრებული და გასამართლებული; რამდენიმე
წელი გადასახლებაშიც დაჰყო, მაგრამ გერმანია-საბჭოთა კავშირის
ომის დაწყების ახლო ხანს გადასახლებიდან დაბრუნდა და სამწყსოც
დაიბრუნა. თუმცა მისი დევნისა და გადასახლების პროცესი ამით არ
დამთავრებულა. პატრი ემანუელ ვარდიძე 1966 წლის 26 მარტს თბი-
ლისში გაედაიცვალა; დაკრძალულია პეტრე-პავლეს ეკლესიის ეზოში.

გავითვალისწინოთ, რომ თბილისის პეტრე-პავლეს ეკლესია იმ-
დროინდელ კავკასიაში ლათინური წესის ერთადერთი მოქმედი ეკ-
ლესია იყო და მისი გადარჩენა, ამდენად, ემანუელ ვარდიძის დამსახუ-
რებაა. ემანუელ ვარდიძე ფლობდა რამდენიმე უცხო ენას, მათ შორის
არამეულს და წირვა-ლოცვის სამ წესზე შესრულება შეეძლო: ლათი-
ნურზე, ბერძნულსა და ასირიულ-ქალდეურზე, თუმცა საქართველოში
ბერძნულ-კათოლიკური სამრევლოები არ არსებობდა. სამაგიეროდ,
ლათინურის გარდა, არსებობდა ასურულ-კათოლიკური თემი, რომლის
სამსახურში მათი ენისა და ლიტურგიის მცოდნე ემანუელ ვარდიძე იდგა.

ემანუელ ვარდიძის შესახებ ზემოთ (სქ. 3) მითითებული ლიტერა-
ტურა, პავლე თუმანიშვილისა და ირაკლი მაჭავარიანის მოგონებების
გარდა, სპონტანური ხასიათისაა და მისი ცხოვრების ამა თუ იმ წახნაგს
ეხება. არადა ეს ცხოვრება და მემკვიდრეობა მონოგრაფიულად შეს-
წავლას იმსახურებს, რისთვისაც მასალის გეგმაზომიერად მოძიება და
დამუშავებაა საჭირო. ამ მიმართულებით ნაბიჯები უკვე იდგმება, რასაც
ადასტურებს, ამჟამად ჩვენს ხელთ მყოფი საარქივო საქმის (წინამდე-
ბარე გამოკვლევის ობიექტის) მიმოხილვის გარდა, თუნდაც, ჩვენ მიერ
საქართველოს ეროვნულ არქივსა და სოფელ უდში რამდენიმე დოკუ-

მენტის გამოვლენა. ეს დოკუმენტებია: სოფელ უდეს კათოლიკეთა დავთარი და საქართველოს მინისტრთა საბჭოში წარდგენილი მოხსენება საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული კათოლიკური სამრევლოების შესახებ (პაპუაშვილი 2022, 244-245; 254-257), რომლებიც ემანუელ ვარდიძის კალამს ეკუთვნის და საქართველოში კათოლიკე ეკლესიის ისტორიის ფასდაუდებელ მასალად წარმოგვიდგება.

აღნიშნულ თემასთან დაკავშირებული დოკუმენტაცია და ბიბლიოგრაფია ამჟერად შეგვიძლია შევავსოთ ერთი საგაზეთო ინფორმაციით – „პატერ ემანუილ ვარდიძის დაკავება“, რომელიც წარმოდგენილია გაზეთ „კომუნისტის“ 1928 წლის 20 ივლისის № 167-ში ფოტოსურათთან ერთად (გვ. 5), – სავარაუდოდ, დაკავების მომენტში გადაღებულთან.⁴ პუბლიკაცია, ცხადია, კომუნისტურ-ათეისტური და საბჭოთა პროპაგანდის სამსახურში დგას, რის გამოც მისი ობიექტურობის ხარისხი საეჭვოა. ამის მიუხედავად, მას მაინც აქვს მნიშვნელობა როგორც კონკრეტული საკითხისათვის (ბიოგრაფიის შევსებისა და დამუსტებისათვის, – კერძოდ, განსახილველ დოკუმენტთან, კალენდართან, დაკავშირებული საკითხებისათვის), ისე (ზოგადად) ისტორიისათვის. ამის გამო მიზანშეწონილად ვთვლით, მისი ტექსტი აქვე, ამ ფორმატშიც, წარმოვადგინოთ:

„ამ დღეებში აჭარისტანში, ოსმალეთის სამღვარზე, დაკავებულ იქნა ქართველ კათოლიკეთა სამოციქულო ადმინისტრატორი პატერი ემანუილ ვარდიძე, როდესაც ის ცდილობდა არალეგალურად გასულიყო უცხოეთში. ვარდიძე წინათ იყო ქართველ კათოლიკეთა მონასტერის მოძღვარი სტამბოლში.“

თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ შესაბამისი ეპოქის პრესა, საარქივო ფონდები როგორც საქართველოში, ისე უცხოეთში (მეტადრე სტამბოლში), და, აგრეთვე, ზეპირსიტყვიერება სხვა საყურადღებო, მაგრამ ჭერჯერობით შეუმჩნეველ, დოკუმენტებს ინახავს და პროფესიონალ მკვლევარს ელოდება, რათა მამა ემანუელ ვარდიძის ცხოვრებისა და შემოქმედებითი ბიოგრაფიის სრულყოფილად შესწავლა მოხერხდეს.

ემანუელ ვარდიძე რომ შემოქმედებითი ცხოვრებით ცხოვრობდა, განსახილველი გამოცემაც ადასტურებს. აქ, ამ კალენდართან დაკავ-

⁴ მიგვითითა მკვლევარ-ისტორიკოსმა ანზორ სიჭინავამ, რისთვისაც მას უღრმეს მადლობას მოვასხენებთ.

შირებულ წინამდებარე გამოკვლევაში, საკითხთა ფართო სპექტრი იყრის თავს: ამ კალენდრის (საკუთრივ კალენდრის) რაობა და მისი ადგილი კალენდრის ისტორიაში; კომუნისტური საქართველოს არაკომუნისტური პოლიგრაფია და ემანუელ ვარდიძის აქტივობა; ამ აქტივობის ადგილი ემანუელ ვარდიძის ბიოგრაფიაში და მისი კავშირი მართლმადიდებელ ეკლესიასთან. ამდენად, ეს სპექტრი ინტერდისციპლინარული ხასიათისაა.

შესამჩნევია სხვაობა სათაურის ვარიანტებს შორის: „კათოლიკე ეკლესიის კალენდარი“ და „Римско-католический календарь“. შესიტყვება „Римско-католический“ თითქოს იმაზე მიგვანიშნებს, რომ ეს გამოცემა მხოლოდ ლათინური წესის კათოლიკეებისთვის არის განკუთვნილი. მაგრამ ქართული ვარიანტი გვეუბნება, რომ ეს საქართველოში მოქმედი კათოლიკე ეკლესიის კალენდარია საწესჩვეულებო მიმართულებების განურჩევლად, ანუ, სხვანაირად რომ ვთქვათ, აქ წარმოდგენილია ლიტურგიკული წელიწადის ის ბირთვი, რომელიც აღნიშნულ მიმართულებებს (ლათინურს, სომხურსა და ქალდეურს) აერთიანებს. რაც შეეხება გამოთქმას „Римско-католический календарь“, ეს რომთან ევქარისტიით დაკავშირებული ეკლესიების საერთაშორისო სახელია და ის, როგორც ჩანს, რუსულენოვან ლიტერატურაში უფრო პოპულარობით სარგებლობს, ვიდრე ქართულში.

ქართული წიგნის ბეჭდვა-გამოცემის ისტორიას ზედაპირულად მაინც თუ გავცნობით, დავრწმუნდებით, რომ საქართველოს კათოლიკე ეკლესიის კალენდრები სტამბურად მე-19 საუკუნეშიც გამოიცემოდა, ოღონდ – მართლმადიდებელთა და სომეხთა („გრიგორიანთა“) საეკლესიო კალენდრებთან ერთად ან მათ პარალელურად (სვეტად) ერთსა და იმავე ტაბულაში,⁵ ანდა – ცალკე განყოფილებად.⁶

მთავარი კითხვა, რომელიც ამ შემთხვევაში დაისმის, არის შემდეგი: ასტრონომიული და სამოქალაქო კალენდრის რომელი სტილით

⁵ როგორიცაა, მაგალითად, „საქართველოს კალენდარი 1888 წლისა“ (კალენდარი 1888: 23-47).

⁶ ასეა შედგენილი გრიგოლ ჩარკვიანის „1904 წლის ძმობის კალენდარი“ (კალენდარი 1904: 5-39), რომელშიც პირველი და დიდი ნაწილი (გვ. 5-28) მართლმადიდებელთა („ქართველთა“) კალენდარს აქვს დათმობილი, მომდევნო ნაწილები კი – კათოლიკეთა (გვ. 32-33), „სომეხ გრიგორიანთა“ (გვ. 34-35), „ქართველ მაჰმადიანთა“ (36-37) და ებრაელთა (გვ. 38-39) კალენდრებს (გამოცემა 64 გვერდიანი).

სარგებლობდა იმდროინდელი საქართველოს კათოლიკე ეკლესია? პასუხი მარტივია: იმ სახელმწიფოს მოქმედი კალენდრით, რომელშიც ეს ეკლესია ცხოვრობდა. ლაპარაკია რუსეთის იმპერიაზე, რომელმაც 1582 წლის რომის კალენდარული რეფორმა არ მიიღო და იულიუსის კალენდარი, ანუ ძველი სტილი, შეინარჩუნა.⁷ ამიტომაც, რომ დასახელებული იმპერიის საზღვრებში მოქმედი ყველა ეკლესიის კალენდარი, მათ შორის, საქართველოს იმდროინდელი კათოლიკე ეკლესიის კალენდარი, ძველი სტილით საზრდოობდა. ცვლილება მხოლოდ ამ იმპერიის გადაკეთების შემდეგ გახდა შესაძლებელი. ახალ სტილზე გადასვლის დადგენილება ამიერკავკასიის სეიმმა 1918 წლის 14 აპრილს მიიღო, რასაც საქართველოს მართლმადიდებელმა ეკლესიამ და მისმა იმდროინდელმა კათალიკოს-პატრიარქმა კირიონმა მხარი დაუჭირა.⁸ ამის მიუხედავად, მან გრიგორიუსის კალენდრის საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ლიტურგიკულ პრაქტიკაში დანერგვა ვერ გარისკა, რადგან სხვა თანამორწმუნეები იულიუსის კალენდარს ინარჩუნებდნენ. გამოსავლის პოვნას ის, პირდაპირ რომ ვთქვათ, ერთობ უცნაური, სულაც კუროზამდე მისული მანიპულაციით შეეცადა. ესაა ძველი საეკლესიო-კალენდარული თარიღების ახალთან მისადაგება, რის მიხედვითაც, შობა 7 იანვარზე დაიდო, წმ. ნინოს ხსენება – 27 იანვარზე და ა. შ.,⁹ რითაც საეკლესიო ტრადიცია დაირღვა. ამ პრინციპითაა შედგენილი „სახალხო კალენდარი“ 1920 და 1921 წლებისა. ჩვენი თემისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მითითებას, რომელიც ამ კალენდრების შემდგენელსა და გამომცემელს, მიხეილ გაჩეჩილაძეს (1876-1958), უნდა ეკუთვნოდეს და, რომლის თანახმად, აქ „დღესასწაულები დალაგებულია ახალ სტილზე

⁷ ამის თაობაზე 1883 წლის კალენდარში ნათქვამია: „რუსებს, ქართველებს, სომეხებს ერთი გვარი წელთაღრიცხვა აქვსთ, რომელსაც ჰქვიათ ძველი სტილი ანუ იულიუსის წელთაღრიცხვა“ (კალენდარი 1883: 2).

⁸ საგანგებო შესწავლას საჭიროებს იმდროინდელი საქართველოს პრესა იმის გასარკვევად, თუ როგორ შეხვდა მოსახლეობა კალენდრის ამ რეფორმას. ჩენთვის ამჯერად ხელმისაწვდომი მასალების მიხედვით მართლმადიდებელ სამღვდელოება მეტწილად რეფორმის მხარეს დადგა. შდრ.: კ. გრძელი [დეკ. კონსტანტინე ანთაძე], ძველი და ახალი სტილი, ანუ იულიუსის და გრიგორის კალენდარზე და წელთაღრიცხვაზე // საქართველო, 1918, 6. IV, № 74, გვ. 3-4.

⁹ შედარებით ვრცლად: პაპუაშვილი 2010/2011: 391-393; Papuashvili 2010/2011: 400-402.

და საეკლესიო ნაწილი გამართულია დეკანოზის – კალისტრატე ცინცაძის მიერ.¹⁰ თუ რაში გამოიხატა „დღესასწაულების ახალ სტილზე დალაგება“ და რას გულისხმობს „საეკლესიო ნაწილის გამართვა“, შესაძლებელია, დამოუკიდებელი კვლევის საგნადაც ვაქციოთ. ჩვენს ყურადღებას ამჯერად ის ფაქტი იქცევს, რომ განსახილველი კალენდრის ეგზემპლარი სწორედ ხსენებული მოღვაწის არქივმა შემოგვინახა, რაც, ცხადია, შემთხვევით არ მომხდარა.

აქვე იმის გახსენებაც გვმართებს, რომ გრიგორიუსის კალენდრის საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ლიტურგიკულ პრაქტიკაში დამკვიდრებას მრავალი დაბრკოლება ეღობებოდა. რეფორმის თაობაზე გადაწყვეტილება ორჯერ იქნა მიღებული. პირველად – 1923 წელს, როდესაც ახალ სტილზე როგორც უძრავი, ისე მოძრავი დღესასწაულები გადაიყვანეს, მაგრამ მასობრივი პროტესტის გამო ეპისკოპატს უკან დახევა მოუხდა. მომდევნო რეფორმა ჩატარდა 1927 წელს, როდესაც ახალ სტილზე მხოლოდ უძრავი დღესასწაულები გამართეს, აღდგომა და მასზე დამოკიდებული ციკლები ძველი სტილით გამოიანგარიშეს.¹¹ თუმცა ვერც ასეთმა კომპრომისმა მოაგვარა საქმე: მასის პროტესტის გამო ეკლესიის მმართველმა ორგანომ კვლავ უკან დაიხია და ინიციატივა აღარ განუახლებია.¹²

თუ როგორ მიმდინარეობდა საქართველოს კათოლიკეთა ეკლესიებში ახალი სტილის კალენდარზე გადასვლის პროცესი, დოკუმენტური მასალა ჯერჯერობით არ მოგვეპოვება. ეჭვი არაა, რომ ამ უბანზე სერიოზულ ექსცესებს ადგილი არ ჰქონდა, თუმცა მრევლში, უფრო კი სოფლად, რაღაც დაბნეულობა და გაუგებრობა მაინც არსებობდა. ამაზე მიგვანიშნებს მამა ემანუელ ვარდიძის, როგორც საქართველოს კათოლიკეთა სამოციქულო ადმინისტრატორის, მითითება უდის სამრევლო-სადმი: წმ. ნინოს დღესასწაული უნდა გადავიხადოთ არა იანვრის 27-ში, არამედ 14-ში ძველი საეკლესიო განაწესის მიხედვით (პაპუაშვილი

¹⁰ კალენდარი 1921: 6. ამ კალენდრის შემდგენელი და გამომცემელი „მ. გაჩეჩილაძე“ რომ ნამდვილად აღნიშნული მოღვაწეა, სადავო არ არის. ამის მიუხედავად ეს გამოცემები შეტანილი არაა „საქართველოს ბიოგრაფიული ლექსიკონის“ ინტერნეტ-ვერსიაში: მიხეილ გაჩეჩილაძე, ბიბლიოგრაფია.

¹¹ ამ პრინციპითაა შედგენილი „საქართველოს ეკლესიის კალენდარი 1928 წლისა“ (გამოიცა 1927 წელს, – სავარაუდოდ, რადგან წიგნში გამოცემის თარიღი მითითებული არ არის).

¹² ვრცლად: პაპუაშვილი 2010/2011: 392-395; Papuashvili 2010/2011: 401-403.

2022, 245)! შესაძლებელია, წინამდებარე კალენდრის მომზადება და გამოცემა, თანაც არც თუ პატარა ტირაჟით,¹³ აღნიშნული დაბნეულობისა და გაუგებრობის მოწესრიგების სურვილმაც განაპირობა.

კათოლიკე ეკლესიის ამ კალენდრის ამ ტირაჟით, 3000-ით, გამოცემა ძირითადად ორი გარემოების გამო უნდა ყოფილიყო გამოწვეული: 1. იმდროინდელი საქართველოს კათოლიკეთა სიმრავლის გამო (ამაზე უდის სტატისტიკაც მეტყველებს) (პაპუაშვილი 2022, 253-256) და 2. მათი წინამძღვრის, პადრე ემანუელ ვარდიძის, საზღვარგარეთ გამგზავრების გეგმის გამო. ეჭვი არაა, რომ აღნიშნული ვიზიტის ერთ-ერთ მიზანს იქ მცხოვრები თანამემამულე თანამორწმუნეების ახლად შედგენილი საეკლესიო კალენდრით მომარაგება და მათი გამხნევება წარმოადგენდა. უნდა ვიფიქროთ, რომ მოძღვარს თანამორწმუნეთა ამ ნაწილის მონახულების განზრახვა 1927 წელს, ტირაჟის სტამბიდან გამოტანის ახლო ხანს, ჰქონდა, მაგრამ გზას, მიზეზთა გამო, მხოლოდ მომდევნო წელს დაადგა. ბარგი, რითაც ის სტამბოლში მიემგზავრებოდა, დიდი ალბათობით, აღნიშნული კალენდრის ეგზემპლართა მოზრდილ პარტიას შეიცავდა. იქნებ ეს ნივთი, საზღვარზე დაკავების დროს ჩამორთმეული, მის სხვა საგნებთან ერთად დღემდე შესაბამისი სამსახურის არქივში ინახება და მკვლევარს ელოდება?!

ასეა თუ ისე, ფაქტია, რომ ემანუელ ვარდიძის კალენდარი არის, დღემდე ხელმისაწვდომი მასალის მიხედვით, საქართველოში მოქმედი კათოლიკე ეკლესიის კალენდრებს შორის პირველი დამოუკიდებელი სტამბური გამოცემა. ამასთანავე, რაც მთავარი და არსებითია, ესაა ამ ეკლესიის პირველი კალენდარი, რომლის ლიტურგიკული დღეები და დღესასწაულები სრულად (მოძრავი და უძრავი ციკლებით) ახალ, ანუ გრიგორიუსის სტილს, ეფუძნება. ამ თვალსაზრისითაც არის ის საყურადღებო მოვლენა საქართველოს კალენდრების გამოცემის ისტორიაში.

ეს კალენდარი საყურადღებოა აგრეთვე კულტურის მხრივაც: ვხედავთ, რომ მისი დიზაინი და ტიპოგრაფიის ხარისხი მაღალია; ტექსტის სტილი და კორექტურა მოწესრიგებულია; ყველა ნიუანსი ცხადი და გამჭვირვალეა, რაც როგორც შემდგენლის (ემანუელ ვარდიძის), ისე „პოლიგრაფტრესტის მე-2 სტამბის“ სასახელოდ უნდა ითქვას.

¹³ გავითვალისწინოთ, რომ საბჭოთა საქართველოში მართლმადიდებელი ეკლესიის კალენდრის პირველი ბეჭდური პროდუქცია, რომელიც 1928 წელს შესრულდა, მხოლოდ 2000 ტირაჟით გამოიცა (შდრ.: ქართული წიგნი 1951: 1363).

დასახელებული მოღვაწისა და ორგანიზაციის მიმართ, მათთან ერთად, და განსაკუთრებით, ნებართვის გამცემი ცენზორის მიმართ, მადლიერება გაორმაგდება, თუ მოცემული ეპოქის იდეოლოგიურ კლიმატს გავითვალისწინებთ. ესაა საბჭოთა რეჟიმის მძვინვარების ხანა, როდესაც ყოველ ნაბიჯზე წარმოითქმება: „რელიგია ხალხის ოპიუმი!“ აი, დოქტრინა და დირექტივა, რომლის კვალდაკვალ სვლა იმდროინდელ წიგნის სამსახურს ევალებოდა: „საბჭოთა წიგნი სოციალისტური კულტურის მძლავრი იარაღია. (...) საბჭოთა წიგნის ნაკადი ამღვრეული არ არის ისეთი გამოცემებით, რომლებიც გათვალისწინებულია იმისათვის, რომ დააბნელონ ხალხის შეგნება ცრუმორწმუნეობითა და მისტიკური სისულელით“ (ქართული წიგნი 1950: VI). ამიტომაც გმირობის ტოლფასად წარმოგვიდგება ფაქტი, რომლის თანახმად, აღნიშნული წნეხისა და შესაბამისი კონტროლის მიუხედავად, 1926-1929 წლებში საეკლესიო-სასულიერო ლიტერატურის რამდენიმე ძეგლის გამოცემა მოხერხდა,¹⁴ რაც მაშინდელი საზოგადოების ელიტაში ჯანსაღი ცნობიერების აქა-იქ არსებობაზე მეტყველებს.

ემანუელ ვარდიძეს, ვფიქრობთ, საქართველოს კათოლიკე ეკლესიის კალენდრის ამ რედაქციის მოსამზადებლად და გამოსაცემად 1927 წელი შემთხვევით არ შეურჩევია. სწორედ ამ წელს დაამტკიცა საქართველოს მართლმადიდებელმა საეკლესიო კრებამ კანონი ლიტურგიკულ ცხოვრებაში ახალი სტილის კალენდრის შემოღების შესახებ. ამ რეფორმის მხარდამჭერი გახლდათ დიდი ავტორიტეტის მქონე სასულიერო პირი, აღნიშნულ წელს უკვე მიტროპოლიტის პატივით შემოსილი, კალისტრატე ცინცაძე. ის რომის ეკლესიისა და კათოლიკეების მიმართ სიმპათიით გამოირჩეოდა¹⁵ და, როგორც ვნახეთ, მას კალენდრის სფეროშიც მუშაობის საკმაო გამოცდილება ჰქონდა. ამიტომ, ლოგიკურია ვიფიქროთ, რომ საქართველოს კათოლიკე ეკლესიის წინამძღვარმა, მამა ემანუელმა, პირველ რიგში, სწორედ ამ მოღვაწეს წარუდგინა საკუთარი შრომის ნაყოფი და შეფასებაც სთხოვა. ასე შემოგვინახა კათალიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს არქივმა ეს კალენდარი – საქართველოში კომუნისტურ-ათეისტური დიქტატურის დროინდელი სტამბის ეს ერთადერთი კათოლიკური შინაარსის გამოცემა.

¹⁴ შდრ.: ქართული წიგნი 1951: 1358-1363.

¹⁵ შდრ.: პაპუაშვილი 2022: 116-135; Papuashvili 2022: 148-161.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ბარდაველიძე, ნუგზარ. 2019. საქართველოში კათოლიკე ეკლესიის ისტორიის ნარკვევები (უახლესი პერიოდი), თბილისი.
Bardavelidze, nugzar. 2019. Sakartveloshi k'atolik'e ek'lesiis ist'oriis nark'vevebi (uakhlesi p'eriodi), tbilisi.
- თალაქვაძე, ნიკიტა. 2013. მოქალაქე-მღვდლის დღიურიდან, თბილისი.
Talakvadze, nik'it'a. 2013. Mokalake-mghvdliis dghiuridan, tbilisi.
- თუმანიშვილი, პავლე. 1995. მოგონება: პატრი ემანუილ ვარდიძე // „საქართველოს კათოლიკე“, II, № 2.
Tumanishvili, p'avle. 1995. Mogoneba: p'at'ri emanuil vardidze // „sakartvelos k'atolik'e“, II, № 2.
- მდივანოვი, სერგეი. კალენდარი ქართველთა და სომეხთა 1883 წლისა. ტფილისი. 1883.
Mdivanovi, sergei. K'alendari kartvelta da somekhta 1883 ts'lisha. T'pilis. 1883
- გუნია, ვალერი (შემდგ.). საქართველოს კალენდარი 1888 წლისა. თბილისი. 1888.
Gunia, valeri (shemdg.). Sakartvelos k'alendari 1888 ts'lisha. Tbilisi. 1888.
- ჩარკვიანი, გრიგოლ. 1904 წლის ძმობის კალენდარი ქართველთა, კათოლიკეთა, სომეხთა, მაჰმადიანთა და ებრაელთა. თბილისი.
hark'viani, grigol. 1904 ts'lis dzmobis k'alendari kartvelta, k'atolik'eta, somekhta, mahmadiana da ebraelta. Tbilisi.
- გაჩეჩილაძე, გ. სახალხო კალენდარი 1921 [წლისა], ტფილისი, 1921.
Gachechiladze, g. Sakhalkho k'alendari 1921 [ts'lisha], t'pilis, 1921.
- მაჭავარიანი, ირაკლი. 2016 „მოგონებები პატრ ემანუელ ვარდიძეზე“. საბა. მარტი, № 3, აპრილი № 4; მაისი № 6.
Mach'avariani, irak'li. 2016 „mogonebebi p'at'r emanuel vardidzeze“. Saba. Mart'i, № 3, ap'rili № 4; maisi № 6.
- პაპაშვილი, მურმან. 1995. საქართველო-რომის ურთიერთობა VI-XX სს., თბილისი.
P'ap'ashvili, murman. 1995. Sakartvelo-romis urtiertoba VI-XX ss., tbilisi.
- პაპუაშვილი, ნუგზარ. 1986. კ. მ. ცინცაძის ცხოვრება და მეცნიერული მემკვიდრეობა. მრავალთავი XIII, თბილისი.
P'ap'uashvili, nugzar. 1986. K'. M. Tsintsadzis tskhovreba da metsnieruli memk'vidreoba. Mravaltavi XIII, tbilisi.
- პაპუაშვილი, ნუგზარ. 2010/2011. კალენდრის ახალი სტილი და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია. ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის შრომები, X-XI.
P'ap'uashvili, nugzar. 2010/2011. K'alendris akhali st'ili da sakartvelos martlmadidebeli ek'lesia. Ist'oriisa da etnologiis inst'it'ut'is shromebi, X-XI.

- პაპუაშვილი, ნუგზარ. 2022. უდე და მისი ეკლესია. მეორე შევსებული გამოცემა, თბილისი: უნივერსალი.
P'ap'uashvili, nugzar. 2022. Ude da misi ek'lesia. Meore shevsebuli gamotsema, tbilisi: universali.
- Papuashvili. Nugzar. 2010/2011. Die Neuordnung des Kalenders und die Orthodoxe Kirche in Georgien (die zweite korrigierte und ergänzte Auflage) // The proceedings of the Institute of history and ethnology, Tbilisi.
- Papuashvili, Nugzar. 2022. Zakaria Paliashvili in the Service of the Church: One Unknown Correspondence and an Address of the Catholicos Council. Scientia. Scholarly Journal. N 3.
- ქართული წიგნი. 1950. ბიბლიოგრაფია. ტ. 2 (1921-1945), ნაკვეთი 1, თბილისი.
Kartuli ts'igni. 1950. Bibliografiia. T'. 2 (1921-1945), nak'veti 1, tbilisi.
- ქართული წიგნი. 1951. ბიბლიოგრაფია. ტ. 2 (1921-1945), ნაკვეთი 2, თბილისი.
Kartuli ts'igni. 1951. Bibliografiia. T'. 2 (1921-1945), nak'veti 2, tbilisi.

Nugzar Papuashvili

Doctor of Philology

Professor

Sulkhan-Saba Orbeliani University

Emanuel Vardidze's Calendar in Kalistrate Tsintsadze's Archive

This study examines a previously unknown archival document discovered within the personal collection of Catholicos-Patriarch Kalistrate Tsintsadze (1866-1952), housed at the Korneli Kekelidze National Centre of Manuscripts of Georgia. The document, catalogued as „1927 წლის კათოლიკე ეკლესიის კალენდარი“. — გამოც. პ. ემანუილ ვარდიძისა [1927 Catholic Church Calendar. — Published by P. Emanuel Vardidze],“ represents a significant archival discovery absent from the documented bibliography of „ქართული წიგნი [Georgian Book]“ and unreferenced in existing scholarly literature.

The artifact is a bilingual wall calendar titled „1927 წლის კათოლიკე ეკლესიის კალენდარი. 1927. Римско-католический календарь на 1927 год [1927 Catholic Church Calendar].“ Produced on high-quality white printing paper with exceptional typographical craftsmanship, the calendar presents both civil

and ecclesiastical observances in Georgian and Russian. Notably, supplementary information including editorial attribution (“Published by P. Emanuel Vardidze”), censorship approval, and printing details appear exclusively in Georgian, suggesting formal publication under the communist-atheistic regime.

“P. Emanuel Vardidze” refers to Padre Emanuel Vardidze (1886-1966), a distinguished ecclesiastical and public figure educated in Rome with multilingual capabilities and authority to celebrate liturgical rites in Latin, Greek, and Assyrian-Chaldean traditions. Despite persecution, repeated arrests, and exile under Soviet authorities, he served as Apostolic Administrator of the Catholic Church of Georgia until his death. His under-researched biography gains significant scholarly value through recently discovered archival materials, including this calendar, church registers from the village of Ude, reports to the Council of Ministers of Georgia regarding Catholic churches, and documentation of his 1928 arrest during an attempted illegal border crossing into Turkey, as reported in the „კომუნისტო“ [Communist] newspaper.

The calendar holds considerable analytical significance from multiple perspectives. It represents the first Georgian Catholic Church calendar to adopt the Gregorian system, replacing the previously used Julian calendar, and stands as the sole example of Catholic publication produced under Soviet rule. The historical context of its production and distribution contributes substantially to understanding Emanuel Vardidze’s biographical and intellectual profile, offering new insights into Catholic Church survival strategies during one of the most repressive periods in Georgian religious history.